

อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่ปรากฏในผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น ตำบลบัวมาศ อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม

THE CULTURAL IN IDENTITY APPEARED IN THE LOCAL PRODUCTS OF BUA MAT
SUB-DISTRICT, MAHA SARAKHAM PROVINCE

สุมาลี พลขุนทรัพย์

SUMALEE PHONKHUNSAP

นวรรตน์ เดชพิมิล

NAWARAT DESPIMON

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

FACULTY OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES, RAJABHAT MAHA SARAKHAM UNIVERSITY

จังหวัดมหาสารคาม

MAHA SARAKHAM PROVINCE

นันทิญา พันธุ์โชติ

NANTEYA PANCHOTE

คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยนครพนม

FACULTY OF EDUCATION, NAKHON PHANOM UNIVERSITY

จังหวัดนครพนม

NAKHON PHANOM PROVINCE

Received: August 21, 2022

Revised: October 28, 2022

Accepted: February 14, 2023

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นของตำบลบัวมาศ อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม เก็บข้อมูลจากเอกสารและเก็บข้อมูลภาคสนามโดยใช้วิธีการสังเกต การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างและการสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง

ผลการศึกษาพบว่า ผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นของตำบลบัวมาศ อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม แบ่งเป็น 4 ประเภท ได้แก่ 1. อาหาร 2. ยาสมุนไพร 3. เครื่องใช้ และ 4. เครื่องนุ่งห่ม ซึ่งประกอบด้วยผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ ดังนี้ 1. ปลาร้า 2. แชมพูยาสมุนไพร 3. หมวกสาน 4. ตะกร้าสาน 5. เสื่อกก 6. ผ้าฝ้าย และ 7. ผ้าไหมมัดหมี่ ผลการศึกษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่ปรากฏในผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นพบว่า ปลาร้าเป็นวัตถุดิบหลักของอาหารอีสานและแสดงถึงภูมิ

ปัญญาด้านการถนอมอาหาร แชมพูยาสมุนไพรพบว่า ชาวบ้านนำเอามะกรูด ทองพันชั่ง และอัญชันที่พบมากในท้องถิ่นมาสร้างมูลค่า แสดงให้เห็นถึงความเชื่อเรื่องการใช้ประโยชน์จากธรรมชาติอย่างรู้คุณค่าและวิถีชีวิตที่เน้นการพึ่งพาตนเอง ด้านหมวกสาน ตะกร้าสาน และเสื่อกก ปรากฏอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมผ่านลวดลายที่ดัดแปลงมาจากบริบทของชุมชนเพื่อสื่อสารความเป็นท้องถิ่นอีสาน ด้านผ้าฝ้ายและผ้าไหมมัดหมี่ พบว่า ลวดลายมีเอกลักษณ์เฉพาะสีสันสวยงาม แปลกตา โดดเด่นและมีความแตกต่างจากท้องถิ่นอื่น ๆ มีการนำเรื่องราวของท้องถิ่นมาถ่ายทอดลงบนผืนผ้า และยังคงรักษาลวดลายผ้าโบราณของบรรพบุรุษไว้

คำสำคัญ: ผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น อัตลักษณ์ อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่นอีสาน

ABSTRACT

The purpose of this research aimed to study the local products of Bua Mat sub-district, Borabue district, Maha Sarakham province. The data were collected through related document review, field-trip observation, structured interview and unstructured interview.

The results showed that local products of Bua Mat sub-district, Borabue district, Maha Sarakham province were divided into 4 categories: 1. Food 2. Herbal Medicine 3. Instrument and 4. Garment. The products included: 1. Fermented fish 2. Herbal shampoo 3. Hand woven straw hats 4. Basketry 5. Hand woven reed mat 6. Cotton, and 7. Mudmee silk. The study of cultural identity regarding local products showed that fermented fish was the main ingredient of Isan food and it represented food preservation wisdom of local people. Regard to herbal shampoo, local bergamot, white crane flower and butterfly pea were used to make the shampoo more valuable. This showed how local people believed in natural benefits and their self- sustainability. Furthermore, hand woven straw hats, baskets and reed mats showed their cultural identity through the patterns adapted from the context of community. This reflected Isan locality. Finally, the patterns of hand-woven cotton and Mudmee were unique, beautiful, exotic and different from other locality. Their locality was presented through the fabric which preserved the patterns of their ancestors.

Keywords: Local products, Identity, Cultural Identity, Wisdom of Local Isan

บทนำ

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทยเป็นภูมิภาคที่ประชากรในชนบทส่วนใหญ่ยังชีพด้วยการทำการเกษตร วิถีชีวิตของเกษตรกรในอดีตมีความผูกพันอย่างแน่นแฟ้นกับผืนฟ้าและดินน้ำ ดำรงชีพด้วยความเรียบง่าย เน้นการแบ่งปันแลกเปลี่ยนข้าวปลาอาหารและของใช้ มีรายได้จากการขายพืชผลซึ่งนั้นก็ทำให้ชาวบ้านสามารถเลี้ยงตนเองและครอบครัวได้อย่างไม่ขัดสนขาดแคลน ปัจจุบันนี้เป็นสังคมที่ก้าวหน้าด้วยเทคโนโลยีและการขับเคลื่อนสังคมด้วยเศรษฐกิจที่ขยายตัวอย่างรวดเร็ว รายได้จากการจำหน่ายสินค้าทางการเกษตรเพียงอย่างเดียวจึงไม่เพียงพอ สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (2563) ให้ความสำคัญเรื่องเศรษฐกิจฐานราก ภาครัฐมนตรีนโยบายในการสร้าง

ความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจโดยมีแนวคิดว่าการพัฒนาเศรษฐกิจของท้องถิ่นมีความจำเป็นเนื่องจากท้องถิ่นมีต้นทุนทางวัฒนธรรมที่สามารถนำมาสร้างมูลค่าและส่งเสริมให้มีรายได้เข้าสู่ชุมชน

ประเทศไทยในปัจจุบันมีความเจริญก้าวหน้าหลากหลายด้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านเทคโนโลยี และสิ่งที่เจริญตามเทคโนโลยี คือ ผลิตภัณฑ์ สินค้าต่าง ๆ ที่ผลิตมาจากโรงงานอุตสาหกรรม และยังมีการนำเข้าผลิตภัณฑ์จากต่างประเทศจนบางครั้งอาจมิได้ให้ความสนใจผลิตภัณฑ์ทางภูมิปัญญาซึ่งผลิตมาจากทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นเป็นการเพิ่มมูลค่าแก่ทรัพยากรในท้องถิ่นต่าง ๆ นอกจากนี้ยังเป็นการสร้างรายได้ให้ประชาชนในท้องถิ่นรู้จักพึ่งพาตนเอง ตามหลักการพึ่งพาตนเองของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราชบรมนาถบพิตร ดังพระราชดำรัส เนื่องในโอกาสเฉลิมพระชนมายุ 5 ธันวาคม 2541 ความว่า “หลักการพึ่งพาตนเองต้องมีความพอดี 5 ประการ” ประกอบด้วย 1. ความพอดีด้านจิตใจ ต้องเข้มแข็ง พึ่งตนเองได้ มีจิตสำนึกที่ดี เอื้ออาทร และนึกถึงประโยชน์ส่วนรวม 2. ความพอดีด้านสังคม ต้องช่วยเหลือเกื้อกูลกัน สร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน รู้จักฝึกฝน ก้ำกึ่ง และมีกระบวนการเรียนรู้ที่เกิดจากรากฐานที่มั่นคงและแข็งแรง 3. ความพอดีด้านทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม รู้จักใช้และจัดการอย่างฉลาดรอบคอบ เพื่อให้เกิดความยั่งยืนสูงสุด และใช้ทรัพยากรในประเทศเพื่อพัฒนาประเทศให้มั่นคงอยู่เป็นขั้นเป็นตอนไป 4. ความพอดีด้านเทคโนโลยี รู้จักใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม และสอดคล้องกับความต้องการ และควรพัฒนาเทคโนโลยีจากภูมิปัญญาชาวบ้านของเราเอง เพื่อสอดคล้องและเป็นประโยชน์ต่อสภาพแวดล้อมของเราเอง 5. ความพอดีด้านเศรษฐกิจ เพื่อเพิ่มรายได้ ลดรายจ่าย ดำรงชีวิตอย่างพอควร พออยู่ พอกิน สมควรตามอัตภาพและฐานะของตน

การพัฒนาท้องถิ่นเป็นหัวใจสำคัญและรากฐานของการพัฒนาสังคมระดับประเทศ เพราะท้องถิ่นมีแหล่งทรัพยากรที่มีคุณค่าอีกทั้งยังเป็นต้นทุนที่สามารถสร้างสรรค์ให้เกิดมูลค่าได้อย่างมหาศาล การยึดปรัชญาการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนตามแนวพระราชดำรัสเป็นแนวทางที่ทำให้เกิดการเรียนรู้ที่จะใช้ต้นทุนในท้องถิ่น โดยมีคนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา เพื่อให้การพัฒนาตอบสนองความต้องการของคนในชุมชน ตำบลบัวมาศ อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม เป็นชุมชนที่น่าสนใจในการส่งเสริมและพัฒนาเนื่องจากมีศิลปะและวัฒนธรรมท้องถิ่นตลอดจนภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีเอกลักษณ์สามารถต่อยอดและสร้างรายได้แก่คนในชุมชนแต่ยังไม่ได้รับการเสริมจุดเด่นอย่างเป็นทางการ

ผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นที่มีในปัจจุบันเริ่มมีความหลากหลายมากขึ้น จังหวัดต่าง ๆ ให้ความสนใจกับการจัดทำผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นมากขึ้น ส่วนพื้นที่จังหวัดมหาสารคามมีผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นที่หลากหลายในแต่ละตำบล โดยตำบลบัวมาศ อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม ประชากรส่วนใหญ่ของตำบลมีรายได้จากการทำนา รองลงมาได้แก่ การเลี้ยงสัตว์ การทอผ้าไหม การปลูกพืชผัก และการรับจ้าง อย่างไรก็ตามรายได้ส่วนหนึ่งยังมาจากการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นที่เป็นเอกลักษณ์ที่สืบทอดกันมาแต่อดีต นอกจากการทำนาแล้วชาวบ้านยังปลูกหม่อนเลี้ยงไหม พันธุ์พื้นเมืองเพื่อทอผ้าและจำหน่ายเส้นไหม อีกทั้งยังมีผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นที่โดดเด่นคือ หมวกสานจากต้นกกสีสนสวยงามหลากหลายรูปทรง มีการรวมกลุ่มจัดทำหมวกสานจนได้รับรางวัลและการรับรองจากภาครัฐ มีเสื้ออกกลวดลายสร้างสรรค์ที่ได้แรงบันดาลใจจากธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่มีอยู่ในท้องถิ่น และยังมีผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นอื่น ๆ ทั้งอาหารและเครื่องดื่ม ผลิตภัณฑ์ดังกล่าวล้วนแต่เป็นสิ่งที่สะท้อนอัตลักษณ์วัฒนธรรมของชุมชนทั้งสิ้น อย่างไรก็ตามสินค้าชุมชนเหล่านี้ยังไม่ได้รับการสนับสนุนด้านการผลิตและการประชาสัมพันธ์ในวงกว้าง ผู้วิจัยจึงเห็นว่าการศึกษาผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นของตำบลบัวมาศเป็นสิ่งที่น่าสนใจ ผลิตภัณฑ์ทุกชิ้นที่มีการผลิตและสร้างสรรค์ขึ้นมาล้วนสะท้อนอัตลักษณ์ความเป็นท้องถิ่น หากผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นดังกล่าวได้รับการพัฒนาและการสร้างเอกลักษณ์ของ

ผลิตภัณฑ์เพื่อดึงดูดความสนใจ อาจทำให้เกิดการพัฒนาและยกระดับเศรษฐกิจชุมชน การเพิ่มมูลค่าให้กับวัตถุดิบในท้องถิ่น รวมทั้งเป็นการสร้างรายได้ที่ยั่งยืนให้กับคนในชุมชนอีกช่องทางหนึ่ง

อัตลักษณ์นั้นแบ่งเป็น 2 ระดับ คือ อัตลักษณ์ปัจเจกบุคคล (Individual Identity) ที่เป็นการมองตนเองในแง่มุมต่าง ๆ ในฐานะสมาชิกหน่วยหนึ่งของสังคมว่าเราเป็นใคร เช่น มองตนเองว่าเป็น คนอีสาน เป็นผู้หญิง เป็นนักศึกษา และอัตลักษณ์ร่วม (Collective Identity) หมายถึง กระบวนการสร้างสำนึกร่วมของกลุ่มต่าง ๆ ในสังคม อันจะทำให้สมาชิกได้ตระหนักถึงลักษณะรวมของกลุ่ม และเข้าใจว่า “พวกเรา” มีลักษณะแตกต่างไปจาก “พวกเขา” อย่างไร สำนึกร่วมดังกล่าวสามารถสร้างและปรับเปลี่ยนได้ โดยอาศัยสัญลักษณ์ต่าง ๆ ที่ถูกสร้างขึ้นในระบบวัฒนธรรมของกลุ่ม (ศิรินาถ ปิ่นทองพันธ์, 2546, น. 7) จะเห็นได้ว่าอัตลักษณ์ในแต่ละท้องถิ่นแตกต่างกันออกไปอย่างอัตลักษณ์อีสานที่มีเอกลักษณ์เฉพาะที่ไม่ว่าจะไปพบเจอที่ใดก็จะรู้ว่าเป็นของภาคอีสาน ส่วนอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม เป็นวิถีชีวิตร่วมกันของกลุ่มชนในสิ่งแวดล้อมหนึ่ง ถ้าสิ่งแวดล้อมแตกต่างกันในแต่ละแห่ง วัฒนธรรมชุมชนและท้องถิ่นก็就会有ความหลากหลายในชุมชนและท้องถิ่น มีปัจจัยหรือ “ทุนชีวิต” ในรูปต่าง ๆ เช่น ทุนทางสิ่งแวดล้อม และทรัพยากรธรรมชาติ ทุนทางสังคมหรือการอยู่ร่วมกัน ทุนทางวัฒนธรรม และทุนทางศาสนธรรม เป็นต้น ทุนเหล่านี้ช่วยให้การดำรงชีวิตเป็นไปได้อย่างมีความสุข (ประเวศ วะสี, 2545)

การทบทวนงานวิจัยที่การศึกษาด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นและอัตลักษณ์ พบว่าอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม และภูมิปัญญาของชุมชนต่าง ๆ เป็นต้นทุนที่สามารถนำมาสร้างสรรค์เป็นผลิตภัณฑ์หรือส่งเสริมให้เกิดประโยชน์และต่อยอดทางเศรษฐกิจจนรายได้เข้าสู่ท้องถิ่นได้ เช่น จ่านงค์ อัปภัย และคณะ (2557) ศึกษาเรื่อง รูปแบบการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ตามแนวคิดนิเวศวัฒนธรรมของตำบลบัวมาศ อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม งานวิจัยดังกล่าวเป็นแนวทางในการศึกษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่ปรากฏในผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น ตำบลบัวมาศ อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม บุรินทร์ เปล่งดีสกุล (2561) ศึกษาเรื่อง การพัฒนาผลิตภัณฑ์เชิงสร้างสรรค์จากภูมิปัญญาในการใช้ทรัพยากรในพื้นที่ชุมชนรอบเขื่อนจุฬาภรณ์ กรณีศึกษา กลุ่มวิสาหกิจชุมชนแปรรูปปลาน้ำจืดแม่สมศรี ตำบลทุ่งลุยลาย อำเภอกอนสาร จังหวัดชัยภูมิ ทศนีย์ บัระภา (2553) ศึกษาเรื่อง การสร้างความหมายของลวดลายผ้าและเอกลักษณ์ของผ้าทอพื้นบ้าน จังหวัดมหาสารคาม สวัสดิ์ แก้วแบน (2562) ศึกษาเรื่อง ภูมิปัญญาการทอผ้าไหมลายโบราณของชุมชนบ้านแกใหญ่ อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ เสริมศักดิ์ ขุนพล (2558) ศึกษาเรื่อง การศึกษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม ความเชื่อของชุมชนเกาะยอ งานวิจัยดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า ชุมชนแต่ละแห่งมีอัตลักษณ์และความโดดเด่นแตกต่างกัน ด้านการเก็บข้อมูลจะใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสังเกต ผลการศึกษาภาพรวมพบว่า คนในชุมชนรับรู้และภาคภูมิใจอัตลักษณ์ของตน อย่างไรก็ตามงานศึกษาอัตลักษณ์นั้นมีความสัมพันธ์กับการศึกษาวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น รวมถึงวิถีชีวิตของผู้คน

อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาวอีสานที่ปรากฏในผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นเป็นเครื่องแสดงภูมิปัญญาของคนในท้องถิ่นที่สืบทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่น แสดงให้เห็นต้นทุนทางวัฒนธรรมซึ่งเป็นมรดกของคนในท้องถิ่นที่ได้เรียนรู้ และพัฒนาจนกลายเป็นสินค้าที่สร้างรายได้ให้แก่คนในชุมชน งานวิจัยนี้มุ่งศึกษาเกี่ยวกับอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาวอีสานในผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น เนื่องจากผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นมีความเชื่อมโยงกับภูมิศาสตร์ สภาพแวดล้อม สังคม วัฒนธรรม ความเชื่อและค่านิยมของท้องถิ่น โดยศึกษาผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นของตำบลบัวมาศ อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม ประยุกต์ใช้แนวคิดเรื่องอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม ผลการศึกษาจะทำให้ทราบถึงอัตลักษณ์ทาง

วัฒนธรรมที่สะท้อนผ่านผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น และเป็นแนวทางในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นของตำบลบัวมาศ อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม นอกจากนี้ยังเป็นแนวทางการศึกษาผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นในชุมชนอื่น ๆ อีกด้วย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่ปรากฏในผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นของชุมชนตำบลบัวมาศ อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม

ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตด้านพื้นที่

งานวิจัยนี้จะศึกษาผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นในพื้นที่ ตำบลบัวมาศ อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม ซึ่งประกอบด้วย 9 หมู่บ้านดังนี้ หมู่ที่ 1 บ้านบัวมาศ หมู่ที่ 2 บ้านบัวมาศ หมู่ที่ 3 บ้านหนองแวง หมู่ที่ 4 บ้านหนองตุ หมู่ที่ 5 บ้านกกกอก หมู่ที่ 6 บ้านทุ่งสว่าง หมู่ที่ 7 บ้านอุทัยทิศ หมู่ที่ 8 บ้านโนนทัน และ หมู่ที่ 9 บ้านไทยเจริญ

2. ขอบเขตด้านข้อมูล แบ่งเป็น 3 ประเภท ดังนี้

2.1 งานวิจัยนี้ศึกษาผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นของตำบลบัวมาศ อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม จำนวน 7 ประเภท ได้แก่ ปลาแร่ ไข่ต้มยวนสมุนไพร หมวกสาน ตะกร้าสาน เสื่ออก ผ้าฝ้าย และผ้าไหมมัดหมี่

2.2 การเก็บข้อมูลจากเอกสาร ผู้วิจัยเก็บข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อใช้ในการวิเคราะห์และอภิปรายผลการศึกษา

2.3 การเก็บข้อมูลจากการสังเกตและการสัมภาษณ์ กลุ่มตัวอย่างที่นำมาใช้ศึกษาได้จากการสุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) โดยผู้วิจัยเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้นำชุมชน ชาวบ้าน กลุ่มแม่บ้าน จำนวน 20 คน อายุระหว่าง 30 - 70 ปี

3. ขอบเขตด้านเนื้อหา งานวิจัยนี้จะศึกษาในประเด็นต่าง ๆ ดังนี้

3.1 รายละเอียดของผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นของตำบลบัวมาศ อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม

3.2 อัตลักษณ์ของชาวอีสานที่ปรากฏในผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นของตำบลบัวมาศ อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม ที่เชื่อมโยงกับวัฒนธรรม วิถีชีวิตความเป็นอยู่ และภูมิปัญญาของชาวอีสานที่สะท้อนผ่านผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นของตำบลบัวมาศ

3.3 การสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจชุมชนโดยนำต้นทุนทางวัฒนธรรมของท้องถิ่นมาเป็นแนวทางในการพัฒนา

กรอบแนวคิดของการวิจัย

ผู้วิจัยใช้กรอบแนวคิดในการวิจัย ดังนี้

1. แนวคิดเรื่องวัฒนธรรม คำว่า Culture คือ แบบอย่าง การดำรงชีวิตของกลุ่ม ซึ่งสมาชิกเรียนรู้ถ่ายทอดกันไปโดยการสั่งสอนอบรมทั้งทางตรง และทางอ้อมหรือหาความง่าย ๆ ว่าเป็นแบบแผนชีวิตความเป็นอยู่ของชนกลุ่มหนึ่งในขณะใดขณะหนึ่งเท่านั้น (พิทยา สายหู, 2533, น. 33-82) งามพิศ สัตย์สงวน (2543, น. 34) กล่าวว่า วัฒนธรรม เป็นเรื่องเกี่ยวกับชีวิตของผู้คน way of Life เป็นเรื่องราวทั้งหลายของชีวิตมนุษย์ เป็นกระบวนการ

เรียนรู้ที่ตกทอดเป็นมรดกทางสังคม คือสิ่งทั้งหมดที่มีลักษณะซับซ้อน ซึ่งรวมทั้งความรู้ ความเชื่อ ศิลปะ จริยธรรม ศีลธรรม กฎหมาย ประเพณี และความสามารถอื่น ๆ รวมทั้งอุปนิสัยต่าง ๆ ที่มนุษย์ได้มาโดยการเรียนรู้จากการเป็นสมาชิกของสังคม มีกระบวนการอบรม ปลูกฝังสั่งสอน เรียนรู้ถึงการดำรงวิถีชีวิตที่เป็นรูปแบบเดียวกันแล้วเก็บไว้เป็นมรดกตกทอดส่งต่อให้สมาชิกรุ่นใหม่ ๆ ของสังคมต่อไป

2. แนวคิดเรื่องภูมิปัญญา และภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญา เป็นองค์ความรู้ ความสามารถและทักษะ อันเกิดจากการสั่งสมประสบการณ์ที่ผ่านกระบวนการเรียนรู้เลือกสรร ประยุกต์ พัฒนาและถ่ายทอดสืบต่อกันมาเพื่อการแก้ปัญหาและการพัฒนาวิถีชีวิตให้มีความสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมและเหมาะสมกับยุคสมัย ภูมิปัญญาจึงมีทั้งภูมิปัญญาอันเกิดจากประสบการณ์ในพื้นที่ ภูมิปัญญาที่เกิดมาจากภายนอกและภูมิปัญญาที่ผลิตใหม่ หรือผลิตซ้ำเพื่อการแก้ปัญหาและการปรับตัวให้ สอดคล้องกับความจำเป็นและความเปลี่ยนแปลงจากแบบแผน ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนท้องถิ่นกับความหลากหลายของทรัพยากรในท้องถิ่น (เอกวิทย์ ณ ถลาง, 2540) ภูมิปัญญาชาวบ้านเป็นมรดกทางวัฒนธรรม ที่สืบทอดกันมาแต่อดีตอันยาวนานจนกลายเป็นวิถีชีวิตปัจจุบันของตนเองและชุมชนตลอดมา ภูมิปัญญาชาวบ้านเป็นมรดกทางสังคมที่ได้จากการเรียนรู้โดยผ่านกระบวนการขัดเกลาทางสังคมจนกลายเป็นรากฐานสำคัญของชีวิตและสังคม อันเป็นพื้นฐานของการดำรงชีวิต (ฉลาดชาย รมิตานนท์, 2537)

3. แนวคิดเรื่องอัตลักษณ์ และอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม พัฒนา กิติอาษา (2546) กล่าวว่า เนื้อหาสำคัญของอัตลักษณ์ คือจิตสำนึกส่วนตัว และจิตสำนึกส่วนรวมในระดับสังคมที่เกิดจากการนิยามตัวเองว่าตัวเอง คือใคร เป็นมาอย่างไร แตกต่างจากคนกลุ่มอื่นหรือสังคมอื่นอย่างไรและจะใช้อะไรเป็นเครื่องหมายในการแสดงออก

วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากความเป็นมนุษย์ที่ต้องการอยู่ร่วมกันอย่างปกติสุข การอยู่ร่วมกันนั้น ได้มีการสร้างสรรค์สิ่งต่าง ๆ ซึ่งสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น ก็เพื่อให้ดำรงอยู่ร่วมกันได้ซึ่งมีความแตกต่างกัน ออกไปตามสภาพของแต่ละสังคม อีกทั้งแต่ละสังคมก็จะมีวัฒนธรรมที่ลักษณะเฉพาะตน และมีความแตกต่างจากสังคมอื่น ๆ เรียกว่าอัตลักษณ์ซึ่งเป็นผลรวมของการดำเนินการหรือการกระทำของสังคมนั้น ๆ (ธงชัย สมบูรณ์, 2549)

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ศึกษารวบรวมข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบริบทชุมชน ตำบลบัวมาศ อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม วัฒนธรรม อัตลักษณ์ อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญา ภูมิปัญญาท้องถิ่น และผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นเพื่อเป็นแนวทางในการวิเคราะห์ข้อมูล

2. การเก็บข้อมูลจากการสังเกต และการสัมภาษณ์โดยใช้แบบสัมภาษณ์ (Standardized or Structured Interview) และไม่ใช่แบบสัมภาษณ์ (Unstructured Interview) ผู้วิจัยสัมภาษณ์คนในตำบลบัวมาศ อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม ประกอบด้วย ผู้นำชุมชน ชาวบ้าน เจ้าของภูมิปัญญาในการสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น และกลุ่มแม่บ้านที่จัดทำผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นที่มีคุณสมบัติเหมาะสมกับการให้ข้อมูลทั้งหมดจำนวน 20 คน ซึ่งเกณฑ์ในการคัดเลือกผู้ให้สัมภาษณ์ มีดังนี้

- 2.1 มีภูมิลำเนาในตำบลบัวมาศ อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม
- 2.2 มีอายุระหว่าง 30-70 ปี
- 2.3 มีความรู้และภูมิปัญญาด้านการสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น
- 2.4 สามารถให้ข้อมูลเกี่ยวกับท้องถิ่น วัฒนธรรม และวิถีชีวิตของคนในชุมชนได้

2.5 เป็นผู้ที่เต็มใจให้ข้อมูล

2.6 วิเคราะห์อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่ปรากฏในผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นของชุมชนตำบลบัวมาศ อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม

ผลการวิจัย

งานวิจัยนี้แบ่งประเภทของผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นของตำบลบัวมาศ อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม ออกเป็น 4 ประเภท ได้แก่ 1. อาหาร คือ ปลาจ๋า 2. ยาสมุนไพร คือ แชมพูยาสมุนไพร 3. เครื่องใช้ คือ หมวกสาน ตะกร้าสาน และเสื่ออก 4. เครื่องนุ่งห่ม คือ ผ้าฝ้าย และผ้าไหมมัดหมี่ ผลการศึกษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่ปรากฏในผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นตำบลบัวมาศ อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม มีดังนี้

1. อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่ปรากฏในปลาจ๋า

ปลาจ๋าหรือปลาแดก ในวัฒนธรรมอีสานเป็นอาหารหลักและเครื่องปรุงรสที่สำคัญที่สุดจนถึงเป็นหนึ่งในวิถีด้านอาหารของความเป็นอีสาน ได้แก่ ข้าวเหนียว ลาบ ส้มตำ หมอลำ และปลาจ๋า ชีวิตชาวอีสานเมื่อก่อนครอบครัวชาวนาทุกครอบครัวจะทำปลาจ๋ากินเอง โดยหมักปลาจ๋าไว้มากบ้างน้อยบ้าง ขึ้นอยู่กับปริมาณน้ำฝนและความอุดมสมบูรณ์ของปลา ปลาจ๋าเป็นการถนอมปลาไว้เป็นอาหารนอกฤดูกาล (อานนท์ ภาคมาลี, 2555)

จากการที่ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่เก็บข้อมูลในตำบลบัวมาศ อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคามพบว่า ปลาเป็นสัตว์น้ำจืดที่มีอยู่ตามแหล่งน้ำธรรมชาติของตำบลบัวมาศ ในฤดูฝนที่มีปลาจำนวนมากซึ่งจะหาปลาได้มากกว่าทุกฤดูกาล ชาวบ้านนิยมนำปลามาหมักทำปลาจ๋าเก็บไว้รับประทาน มีจำนวนเพียงพอตลอดทั้งปีโดยไม่ต้องหาซื้อ ในครัวของชาวอีสานนั้นมีเครื่องปรุงหลักคือปลาจ๋าหรือปลาแดกถือเป็นภูมิปัญญาการถนอมอาหารที่สำคัญ ชาวบ้านนิยมทำปลาจ๋าไว้รับประทานเมื่อต้องเดินทางไกล หรือเป็นของฝากลูกหลานที่ไปทำงานต่างถิ่น เนื่องจากสามารถเก็บไว้ได้นาน เป็นอาหารที่แสดงให้เห็นถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นและวิถีการดำรงชีวิตของคนในชุมชน สูตรหมักปลาจ๋าแบบดั้งเดิมของท้องถิ่นนี้คือ ปลาจ๋าข้าว ใช้วัตถุดิบหลัก คือ ข้าวคั่วหรือรำข้าวที่หาได้จากโรงสีข้าวในชุมชน ปลาจ๋าที่ได้มักมีสีน้ำตาลหรือแดงอมน้ำตาล เอกลักษณ์ของปลาจ๋าคือมีเนื้อหอมเหมาะแก่การทำปลาจ๋าบองหรือแจ่วบอง และมีการทำปลาจ๋าเพื่อจำหน่ายในรูปแบบของน้ำปลาจ๋าปรุงสุกบรรจุใส่ขวด ตลอดจนแจ่วบอง น้ำพริกปลาจ๋า ซึ่งสูตรการหมักปลาจ๋าและการปรุงน้ำปลาจ๋ามีเอกลักษณ์ทำให้ได้ปลาจ๋าที่มีรสชาติอร่อยตามแบบฉบับของชาวอีสาน ชาวบ้านนิยมใช้ปลาช่อน ปลากะตือ ปลาสร้อย ซึ่งเป็นปลาที่มีมากในชุมชนซึ่งมาจากแหล่งน้ำธรรมชาติ เน้นการนำสมุนไพรพื้นบ้านมาเป็นส่วนประกอบ โดยเฉพาะอย่างยิ่งวิธีการทำปลาแดกบอง (ภาษาอีสาน) หรือแจ่วบองมีส่วนผสมของข่า ตะไคร้ ใบมะกรูด พริก กระเทียม หอมแดง มีวัตถุดิบหลักคือปลาจ๋า ปรุงรสด้วยเกลือ และน้ำตาล แจ่วบองเป็นสินค้าที่นิยมรับประทานของคนในท้องถิ่นทั้งยังนำไปจำหน่ายสร้างรายได้สู่ครัวเรือนเป็นอย่างดี

2. อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่ปรากฏในแชมพูยาสมุนไพร

อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่ปรากฏในแชมพูยาสมุนไพรคือ การที่ชาวบ้านในชุมชนบัวมาศปลูกพืชสมุนไพรไว้ในบริเวณบ้านจำนวนมากแล้วนำมาผลิตแชมพูยาสมุนไพรใช้ในครัวเรือนและจำหน่ายภายในชุมชน โดยอนาคตมีโอกาสพัฒนาเป็นสินค้าช่วยสร้างรายได้ให้ชุมชนถือได้ว่าเป็นการสร้างกำไรจากภูมิปัญญา นำเอาพืชสมุนไพรมาดัดแปลงสร้างคุณค่าด้วยต้นทุนที่ต่ำแต่เพิ่มมูลค่าได้ และแสดงให้เห็นถึงความเชื่อเรื่องการใช้ประโยชน์จากธรรมชาติ สะท้อนวิถีชีวิตที่เน้นการพึ่งพาตนเองและเรียบง่าย คุณฉวีวรรณ สีนาค เจ้าของภูมิปัญญาการทำ

แชมพูยาสมุนไพรเล่าว่า ตนมีความสนใจเรื่องสมุนไพรเพราะในชุมชนบัวมาคามีสมุนไพรหลากหลายชนิด มีทั้งปลูกตามบ้านและขึ้นเองตามธรรมชาติ จึงศึกษาด้วยตนเองและได้เข้ารับการอบรมจากศูนย์การเรียนรู้ กศน. ที่มีวิทยากรมาให้ความรู้เรื่องการทำแชมพูยาสมุนไพร หลังจากนั้นพัฒนาสูตรมาเรื่อย ๆ จนได้สูตรแชมพูสมุนไพรที่ลงตัว ตอนแรกทำไว้ใช้เอง แต่เมื่อมีคนรู้จักและเล่าสู่กันฟังว่าตนทำแชมพูยาสมุนไพรจึงมาติดต่อขอซื้อ เมื่อมีลูกค้านำไปใช้แล้วดี จึงกลับมาซื้ออีกและมีการบอกต่อไปยังญาติพี่น้องเพื่อนฝูง ตนเริ่มจากการทำเองและใช้เอง พิสูจน์แล้วว่าดีสมุนไพรมะกรูด ช่วยขจัดรังแค ทำให้ผมนุ่มลื่นตกต่าเป็นเงางาม ทองพันชั่งช่วยแก้ปัญหามาร่วง ว่านหางจระเข้ช่วยขจัดรังแค และทำให้หนังศีรษะชุ่มชื้น สำหรับกลิ่นของแชมพูยาสมุนไพรมีทั้งกลิ่นธรรมชาติที่ไม่ใส่ น้ำหอม และใส่น้ำหอม ซึ่งในอนาคตตนสนใจจะพัฒนารูปแบบของบรรจุภัณฑ์ให้สวยงามน่าเชื่อถือและประชาสัมพันธ์แชมพูยาสมุนไพรให้เป็นที่รู้จักมากยิ่งขึ้น (ฉวีวรรณ ลินนาค, สัมภาษณ์, 12 กุมภาพันธ์ 2563)

ภาพที่ 1 ส่วนผสมของแชมพูยาสมุนไพรและแชมพูยาสมุนไพร
ที่มา: คณะผู้วิจัย

3. อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่ปรากฏในหมวกสาน

หมวกสานของตำบลบัวมาคเป็นผลิตภัณฑ์ที่มีความโดดเด่น มีชื่อเสียง ภาครัฐให้การสนับสนุน และยังได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ของจังหวัดมหาสารคาม ประเภทของใช้ เครื่องตกแต่งและของที่ระลึก ระดับ 2 ดาว ชาวบ้านที่ผลิตหมวกส่วนใหญ่อยู่ที่หมู่บ้านไทยเจริญ ตำบลบ้านบัวมาค เป็นการรวมกลุ่มกันทำเป็นอาชีพหลักสร้างรายได้ โดยนำเอาภูมิปัญญามาสร้างสรรค์เป็นผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น หมวกแฝงด้วยอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาวอีสาน เป็นเครื่องบังแดดลม ผน ชาวอีสานทำนาทำไร่ หลังสู้ฟ้าหน้าสู้ดิน หมวกจึงเป็นสิ่งจำเป็นศีรษะและใบหน้าพวกเขาไม่ได้รับความร้อนจากแสงอาทิตย์ที่แรงกล้า การซื้อหาหมวกตามท้องตลาดอาจจะทำได้แต่ด้วยภูมิปัญญาจึงพัฒนาวัตถุดิบธรรมชาติมาสานเป็นหมวกไว้ใช้เอง แต่เมื่อเวลาผ่านไปการทำหมวกสานกลายเป็นผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น มีผู้คนสนใจซื้อไว้ใช้งานไว้ใส่บังแดดกันลม หมวกกลายเป็นเครื่องประดับอย่างหนึ่ง ปัจจุบันจึงเกิดการพัฒนาลวดลายและรูปแบบให้สวยงามทันสมัยมากยิ่งขึ้น การทำหมวกสานของท้องถิ่นนี้เกิดจากการถ่ายทอดภูมิปัญญาจากรุ่นสู่รุ่นที่ฝึกหัดและเรียนรู้สืบทอดกันมา เป็นงานหัตถกรรมฝีมือชาวบ้านอาศัยทักษะและประโยชน์ใช้สอยเป็นหลัก หมวกสานจากต้นกกมีความแข็งแรงน้ำหนักเบา การเดินเส้นกกใช้ทั้งต้นกกตากแห้งสีย้อมตามธรรมชาติและต้นกกตากแห้งที่นำไปย้อมสีหลากหลาย ลวดลายบนหมวกเกิดจากจินตนาการของชาวบ้าน มีเอกลักษณ์ที่สีสนและลายของขอบหมวก

ภาพที่ 2 ต้นกกและหมวกสานจากต้นกก

ที่มา: คณะผู้วิจัย

4. อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่ปรากฏในตะกร้าสาน

การนำวัตถุดิบธรรมชาติที่มีอยู่เป็นจำนวนมากในท้องถิ่นมาจักสานเป็นเครื่องใช้ในครัวเรือนเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชาวบ้านที่เป็นภูมิปัญญาสืบทอดจากรุ่นหนึ่งสู่คนอีกรุ่นหนึ่งเนื่องจากคนสมัยก่อนนิยมอาศัยอยู่รวมกันแบบครอบครัวใหญ่ ผู้วิจัยลงพื้นที่สำรวจสภาพแวดล้อมของชุมชนบัวมาศพบว่า การปลูกบ้านเรือนมีบริเวณใกล้ชิดติดกัน ญาติพี่น้องอาศัยอยู่รวมกัน หรือสร้างบ้านหลังคาชิดกันโดยไม่มีรั้วกัน เป็นปัจจัยที่ส่งเสริมความสัมพันธ์ในครอบครัว มีการเรียนรู้และถ่ายทอดภูมิปัญญาดั้งเดิมอย่างไม่ขาดช่วง การสานตะกร้าเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมหนึ่งของชาวอีสาน ผลิตภัณฑ์จักสานนี้มีลักษณะเด่นคือการประยุกต์มาจากผ้าไหมมัดหมี่หรือลวดลายที่ได้รับแรงบันดาลใจจากธรรมชาติ ถึงแม้ว่าปัจจุบันชาวบ้านจะปรับเปลี่ยนมาใช้พลาสติกเป็นวัตถุดิบในการสานตะกร้ามากขึ้นก็ตามด้วยเหตุผลเรื่องความทนทานและดูแลรักษาง่าย แต่ก็ยังมีการสานตะกร้าจากไม้ไผ่และต้นกกปรากฏอยู่ ตะกร้าสานของชาวอีสานถึงแม้ว่าจะจะเป็นเครื่องจักสานที่มีรูปทรงและลวดลายที่เรียบง่ายไม่เน้นความซับซ้อนแต่เป็นเครื่องใช้ในชุมชนที่ใช้กันแพร่หลาย เป็นเครื่องจักสานที่มีเอกลักษณ์โดดเด่นชนิดหนึ่งของอีสานตัวผลิตภัณฑ์แฝงไว้ซึ่งภูมิปัญญางานฝีมือของชาวบ้าน มีรูปแบบที่หลากหลายสามารถผลิตตามความต้องการของผู้ใช้งานทั้งยังนิยมซื้อเป็นของฝาก

ภาพที่ 3 ตัวอย่างตะกร้าสาน

ที่มา: คณะผู้วิจัย

5. อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่ปรากฏในเสื่อกก

ต้นกกเป็นวัตถุดิบที่เป็นต้นทุนทางวัฒนธรรมของตำบลบัวมาศ เนื่องจากปลูกกันเป็นจำนวนมากในพื้นที่ ต้นกกนำมาทำเป็นผลิตภัณฑ์ได้หลายอย่าง และหนึ่งในนั้นคือ การทอเสื่อกก เสื่อเป็นสิ่งของเครื่องใช้ที่ขาดไม่ได้ในครัวเรือนชาวอีสาน เพราะเสื่อกกเป็นสัญลักษณ์ของวิถีชนบท เสื่อเป็นอัตลักษณ์ถิ่นอีสานอย่างหนึ่ง จากเช้าจรดค่ำตลอดทั้งวันชาวบ้านผูกพันกับเสื่อหรือที่ชาวอีสานเรียกว่า “เสาด” ใช้นั่งทำกิจกรรมต่าง ๆ ล้อมวงรับประทานอาหาร กิจกรรมงานครัว ทำงานฝีมือ การหลับนอนมีเพียงหมอนหนึ่งใบเสื่อหนึ่งผืนก็สามารถพักผ่อนได้ พับเก็บได้ง่าย เคลื่อนย้ายสะดวก ไม่ว่าจะอยู่ตามบ้าน โรงเรียน วัดวาอาราม เสื่อเป็นสิ่งที่ขาดไม่ได้ เปรียบกับจุดรวมพลศูนย์รวมใจของคนอีสาน แม้แต่กิจกรรมยามค่ำคืน เสื่อกกก็มีส่วนร่วมในการเป็นที่นั่งรับชมรับฟังหมอลำซึ่งเป็นความบันเทิงที่หาได้ตามชนบท เสื่อกกของตำบลบัวมาศมีจุดเด่นที่สีสันและลวดลาย การใช้เส้นสีที่ตัดกัน สีสันดูฉูดฉาด จึงเป็นอัตลักษณ์ของเสื่อกกที่เป็นผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นชุมชนบัวมาศ นอกจากนี้ลวดลายที่ได้รับแรงบันดาลใจจากสิ่งแวดล้อม ได้แก่ ลายหัวใจ ใบบัว ลายปลา ลายนก ยังเป็นเครื่องแสดงความผูกพันอย่างแนบแน่นระหว่างผู้คนและท้องถิ่นอีสาน ต่อมาเมื่อเสื่อกกที่ใช้ในชีวิตประจำวันกลายมาเป็นสินค้าของชุมชน ลวดลายใหม่ ๆ จึงเกิดขึ้นซึ่งมีที่มาจากชาวบ้านผู้ที่ทอเสื่อกกได้ประยุกต์ลวดลายมาจากการรับชมสื่อต่าง ๆ ทั้งโทรทัศน์และสื่ออินเทอร์เน็ต ได้แก่ การรับชมสื่อโทรทัศน์แล้วเห็นตราสัญลักษณ์ของสายการบินแห่งหนึ่งซึ่งชาวบ้านที่ทอเสื่อกกมีความรู้สึกที่สวຍงามอ่อนช้อยจึงได้ดัดแปลงมาเป็นลวดลายและเลือกใช้กึ่งที่ย้อมสีชมพู สีเหลือง และสีม่วงในการทอ

ภาพที่ 4 เสื่อกกสีส้มและลวดลายสวຍงามแสดงถึงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของตำบลบัวมาศ

ที่มา: คณะผู้วิจัย

คุณพันธ์ มุลกวนบ้าน หนึ่งในผู้ทำผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นเสื่อกกเล่าว่า ชื่นชอบการทอเสื่อกกประกอบกับได้รับข้อมูลจากหน่วยงานภาครัฐที่มีการจัดอบรมให้ความรู้ในการจัดทำผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ ในชุมชน จึงได้คิดค้นลายในการทอเสื่อกกเพิ่มเติมขึ้นมาเองบ้าง โดยเริ่มต้นจากลายที่ง่ายไปสู่ลายที่ยาก เมื่อทอเสื่อบ่อย ๆ ก็จะเป็นการพัฒนาฝีมือขึ้นไปอีกด้วย นอกจากนี้ในอนาคตยังมีแนวความคิดที่จะพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์เสื่อกกให้กลายเป็นของใช้ของระดับบ้านต่อไป (พันธ์ มุลกวนบ้าน, สัมภาษณ์, 28 พฤศจิกายน 2562)

6. อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่ปรากฏในผ้าฝ้าย

มหาสารคามเป็นอีกจังหวัดหนึ่งที่มีภูมิปัญญาการทอผ้าที่มีอัตลักษณ์ ชาวชนบทจะปลูกฝ้าย เลี้ยงไหม นำมาปั่นเป็นเส้นด้าย ย้อมด้วยสีจากธรรมชาติ เช่น แก่นขนุน เปลือกไม้ ผลไม้ ครั่ง คราม เป็นต้น เพื่อทำการทอผ้า

ทั้งผืน ในอดีตมีประเพณีลงช่วงปั่นฝ้ายเป็นประเพณีที่หนุ่มสาวชาวอีสานปฏิบัติกันเป็นกิจวัตรประจำวัน เพราะสมัยก่อนการทอผ้าปั่นฝ้ายเป็นงานที่หญิงสาวต้องทำทุกวัน เพราะไม่มีเสื้อผ้าสำเร็จรูปให้ซื้อไว้สวมใส่เช่นในปัจจุบัน การลงช่วงทำได้ทุกฤดูกาล ไม่ว่าจะร้อน ฝน หนาว แต่นิยมทำในยามค่ำคืนของฤดูหนาว ก่อกองไฟให้อุ่นและให้แสงสว่าง ส่วนฤดูร้อนก็อาศัยแสงไฟจากตะเกียง เวลาที่เริ่มต้นทำกิจกรรมคือหลังจากรับประทานอาหารเย็นเสร็จ ดวงอาทิตย์ลับขอบฟ้าเป็นเวลาของการลงช่วง ดังนั้นลานช่วงจึงเป็นเสมือนสถานที่นัดหมายพบปะของหนุ่มสาว ซึ่งกิจกรรมการลงช่วงแสดงให้เห็นถึงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของหนึ่งของชาวอีสาน

อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่ปรากฏในผ้าฝ้ายคือ การดำรงชีวิตด้วยการประกอบอาชีพด้านการเกษตรของชุมชนบัวมาศ คนในชุมชนมีชีวิตที่เรียบง่ายไม่ฟุ้งเฟ้อ มีความรักใคร่กลมเกลียวกันในหมู่ญาติมิตร ผู้เป็นแม่บ้านจะทอผ้าฝ้ายเพื่อเก็บไว้ใช้สอยในครอบครัวเป็นประจำ จนเป็นภาพที่ชินตาของคนในครอบครัว ฝ้ายยังเป็นสมบัติที่ล้ำค่าของชาวอีสาน ประหนึ่งตัวแทนของผู้เป็นแม่ที่ลูกหลานเก็บรักษาไว้เพื่อระลึกถึง

ภาพที่ 5 ผ้าฝ้ายที่สร้างสรรค์จากภูมิปัญญาท้องถิ่น
ที่มา: คณะผู้วิจัย

ผ้าฝ้ายมีลวดลายที่สวยงามนี้เป็นมรดกทางภูมิปัญญา ลูกได้สืบสานรักษาการทอผ้าตามที่แม่ถ่ายทอดไว้ ลวดลายของผ้าทอที่ประยุกต์ขึ้นมาเองนี้ถือว่าเป็นอัตลักษณ์เฉพาะของชาวตำบลบัวมาศ สามารถนำไปขายสร้างรายได้เลี้ยงตนเองและเป็นหนทางหนึ่งในการสร้างรายได้สู่ชุมชน

7. อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่ปรากฏในผ้าไหมมัดหมี่

ชาวบ้านในชุมชนบัวมาศมีทุนชีวิตในรูปแบบของสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติ และทุนทางวัฒนธรรม ทุนเหล่านี้ช่วยให้การดำรงชีวิตเป็นไปได้อย่างมีความสุข สมบูรณ์ ศิริพานิช (2560) กล่าวว่า วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากความเป็นมนุษย์ที่ต้องการอยู่ร่วมกันอย่างปกติสุข การอยู่ร่วมกันนั้น ได้มีการสร้างสรรค์สิ่งต่าง ๆ ซึ่งสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น ก็เพื่อให้ดำรงอยู่ร่วมกันได้ซึ่งมีความแตกต่างกัน ออกไปตามสภาพของแต่ละสังคม อีกทั้งแต่ละสังคมก็จะมีวัฒนธรรมที่ลักษณะเฉพาะตนและมีความแตกต่างจากสังคมอื่น ๆ เรียกว่า อัตลักษณ์ซึ่งเป็นผลรวมของการดำเนินการหรือการกระทำของสังคมนั้น ๆ

คุณแม่พรรณณี ดีพรม ผู้เป็นเจ้าของภูมิปัญญาด้านการทอผ้าไหมมัดหมี่ของชุมชนบัวมาศกล่าวด้วยความภาคภูมิใจว่า สืบทอดภูมิปัญญาการทอผ้าไหมมัดหมี่มาจากบรรพบุรุษ เรียนรู้จากแม่ที่ถ่ายทอดความรู้เรื่องการทอผ้าให้แก่ตนเอง ผ้าทอบางผืนเป็นลายโบราณมีอายุเกือบร้อยปี ถือเป็นมรดกตกทอดที่เก็บรักษาไว้เป็นอย่างดี ลายผ้าที่นิยมทอคือ ลายสร้อยดอกหมากซึ่งเป็นอัตลักษณ์ของผ้าทอจังหวัดมหาสารคาม นอกจากนี้ยังมีลวดลายที่มาจากจินตนาการที่มีเอกลักษณ์เฉพาะ สวยงาม แปลกตา และแตกต่างจากท้องถิ่นอื่น ๆ มีการนำเรื่องราวของชุมชนมาถ่ายทอดลงบนผืนผ้า มีรูปทรงคล้ายลายเรขาคณิต และมีรูปหัวใจ สีเส้นสวยงาม ผ้าทอมีความละเอียดลออแม้จะเป็นฝีมือของชาวบ้านก็ตาม (พรรณณี ดีพรม, สัมภาษณ์, 28 พฤศจิกายน 2562)

ภาพที่ 6 คุณแม่พรรณณี ดีพรม แสดงผ้าไหมมัดหมี่ที่บ่งบอกถึงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาวบัวมาศ
ที่มา: คณะผู้วิจัย

ภาพที่ 7 การเลี้ยงไหมของชาวบ้านชุมชนบัวมาศ
ที่มา: คณะผู้วิจัย

แต่เดิมชาวบ้านในจังหวัดมหาสารคามทอผ้าลายโบราณ ตามแบบบรรพบุรุษอยู่หลายลายด้วยกัน เมื่อเวลาผ่านไปลายผ้าเก่าแก่เหล่านี้เริ่มสูญหายจากชีวิตการทอผ้าของชาวบ้าน เนื่องมาจากความยากและต้องใช้ความละเอียดในการทอ ลายสร้อยดอกหมากก็เป็นลายผ้าโบราณลายหนึ่งที่เกิดจะสูญหายไปจากท้องถิ่น ผู้ทอต้องมีความรู้ในเรื่องของลาย มีฝีมือทั้งในการมัดและการทอ ถ้าไม่มีความชำนาญ การย้อมสีอาจไม่สม่ำเสมอทำให้ลายผ้าผิดเพี้ยนไป นอกจากนี้ต้องใช้ระยะเวลาในการทอมาก จุดเด่นของผ้าไหมมัดหมี่ลายสร้อยดอกหมาก คือ ขนาดของเส้นไหมที่ใช้มีขนาดเล็กและเท่ากัน มีการประยุกต์สีเส้นลงไปในการมัดย้อมแต่ละครั้ง ซึ่งทำให้มองดูสวยงาม ส่งเสริม

ให้มีคุณค่ามากขึ้น เป็นสิ่งที่น่าภาคภูมิใจว่าชาวบ้านตำบลบัวมาศยังคงรักษาลวดลายนี้ไว้ได้ไม่ปล่อยให้สูญหายตามกาลเวลา

ผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นผ้าไหมมัดหมี่ปรากฏอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาวอีสานในตำบลบัวมาศ วัตถุประสงค์ได้ ในชุมชน การแต่งกายของผู้หญิงนิยมนุ่งผ้าไหมมัดหมี่ที่สะดุดตาด้วยสีและลาย การจับคู่สีที่มีเอกลักษณ์ นำเสนอความงามผ่านการแต่งกายด้วยผ้าไหมมัดหมี่ในงานบุญประจำปี ชาวบ้านตำบลบัวมาศทอผ้าไหมมัดหมี่สวมใส่เอง และทอผ้าตามความต้องการของลูกค้า โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มข้าราชการครูที่นิยมใส่ผ้าไทยมีการสั่งทอโดยสามารถเลือกคู่ที่ชื่นชอบและลายของผ้าได้ ถือได้ว่าเป็นงานฝีมือโดยแท้ที่ทรงคุณค่า

อภิปรายผล

ผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นตำบลบัวมาศ ตำบลบัวมาศ อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม ซึ่งแบ่งเป็น 4 ประเภท ได้แก่ 1. อาหาร คือ ปลาจ๋า 2. ยาสมุนไพร คือ แชมพูสมุนไพร 3. เครื่องใช้ คือ หมวกสาน ตะกร้าสาน และเสื่อกก 4. เครื่องนุ่งห่ม คือ ผ้าฝ้าย และผ้าไหมมัดหมี่ แสดงให้เห็นอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของท้องถิ่นที่ยังคงหลงเหลือวิถีดั้งเดิมของชุมชนให้เห็น แม้กาลเวลาจะเปลี่ยนไปเข้าสู่สังคมที่พึ่งพานวัตกรรมและมีความเจริญก้าวหน้าแทบทุกด้าน ชาวชุมชนบัวมาศมีวิถีชีวิตที่เรียบง่าย อาศัยธรรมชาติเป็นหลักและแหล่งในการทำมาหากิน ผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นทั้งอาหาร ของใช้และเครื่องนุ่งห่มปรากฏอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมและสะท้อนภูมิปัญญาอัตลักษณ์ที่โดดเด่นคือ การนำสิ่งที่มีอยู่มาสร้างสรรค์เพื่ออุปโภค บริโภค ช่วยลดรายจ่ายและสร้างรายได้

ภาพที่ 8 สภาพแวดล้อมของตำบลบัวมาศ

ที่มา: คณะผู้วิจัย

เสน่ห์ที่ปรากฏจากการสัมภาษณ์และสังเกตพฤติกรรมของชาวบ้านชุมชนบัวมาศคือ ความสุขบนวิถีแห่งความพอเพียง ชาวบ้านมีความพอใจในชีวิตความเป็นอยู่ที่เรียบง่าย ดำรงชีวิตอยู่ด้วยการประกอบอาชีพทางการเกษตร และงานหัตถกรรมเป็นหลัก เครื่องใช้ในชีวิตประจำวันหากมิได้ซื้อหาก็คงมาจากการผลิตขึ้นใช้เอง แสดงให้เห็นถึงการเรียนรู้ที่จะพึ่งพาตนเองให้มากที่สุด และใช้ประโยชน์จากสิ่งที่มีอยู่ในท้องถิ่นอย่างคุ้มค่า

ผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นประเภทอาหาร คือ ปลาจ๋า อาจกล่าวได้ว่าปลาจ๋าเป็นหัวใจของอาหารอีสานเพราะเป็นส่วนประกอบสำคัญในการปรุงอาหารอีสานหลายประเภท เป็นที่นิยมของชาวอีสานและอยู่ในมืออาหารของครัวเรือน

โดยเฉพาะอย่างยิ่งในชนบทอีสาน ปลาที่ได้มาจากหนองน้ำในนาที่มีอยู่หลายแหล่งในชุมชนบัวมาศ ยามที่ฝนตกหาปลาได้มาก ปลาร้าหรือปลาแดกคือการถนอมอาหารซึ่งเป็นภูมิปัญญาของชาวอีสาน ดังนั้น ปลาร้าจึงแสดงถึงอัตลักษณ์วัฒนธรรมการกินของชาวอีสานได้อย่างดี

ผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นประเภทยาสมุนไพร คือ แชมพูยาสมุนไพร ชุมชนบัวมาศให้ความสำคัญกับสมุนไพรเพื่อนำมาใช้เป็นยารักษาโรค แต่ละครัวเรือนนิยมปลูกพืชสมุนไพรชนิดต่าง ๆ เพื่อนำมาปรุงยา เพราะสรรพคุณของสมุนไพรในท้องถิ่นเป็นยาชั้นดีที่มาจากธรรมชาติ มีการนำสมุนไพร เช่น มะกรูด ทองพันชั่ง ัญชันที่มีอยู่ตามธรรมชาติในท้องถิ่นมาผลิตเป็นแชมพูใช้ให้เกิดประโยชน์ ต้นทุนการผลิตที่ต่ำและผลที่ได้รับมีความคุ้มค่ามีสารสกัดจากธรรมชาติในการใช้รักษาบำรุงเส้นผมให้นุ่มสลวยและตกค้างงาม

ผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นประเภทเครื่องใช้ คือ หมวกสาน ตะกร้าสาน และเสื่ออก เป็นผลิตภัณฑ์ที่ได้วัตถุดิบหลักจากธรรมชาติ ชาวบ้านบัวมาศหลายครัวเรือนนิยมงานฝีมืออย่างการสานหมวก สานตะกร้า และทอเสื่ออก แม้ว่าในท้องถิ่นอื่นจะมีผลิตภัณฑ์จักสาน แต่ผลิตภัณฑ์จักสานของชาวบัวมาศก็มีอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของตนเอง คือ ลวดลายที่สร้างสรรค์จากภูมิปัญญา ดัดแปลงสิ่งใกล้ตัวและธรรมชาติมาเป็นสื่อสัญลักษณ์แสดงผ่านผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น เช่น ลายปลา ลายกบ ลายนก ลายใบไม้ ลายดอกไม้ เป็นต้น อีกทั้งสีสันของกกที่นำมาสานก่อรูปร่างมาจากจินตนาการและเจตนาในการแสดงออกถึงความสนุกสนานร่าเริง ความสดใส ซึ่งเป็นจิตใจของชาวอีสาน ชาวบ้านในชุมชนที่ชอบความรื่นเริง มีความสุขกับทุกฤดูกาลไม่ว่าร้อน ฝน หรือหนาว เพราะเรียนรู้การอยู่ร่วมกับธรรมชาติอย่างสมดุล

ผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นประเภทเครื่องนุ่งห่ม คือ ผ้าฝ้าย และผ้าไหมมัดหมี่ แสดงให้เห็นถึงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่ผู้หญิงอีสานชุมชนบัวมาศจะใส่ผ้าไหมมัดหมี่เวลาที่มีงานสำคัญ โอกาสพิเศษ งานมงคล งานแต่งงาน และงานบุญประเพณีต่าง ๆ ชาวบ้านบัวมาศมีการทอผ้าฝ้ายและผ้าไหมมัดหมี่เพื่อใช้เองมานานนับร้อยปี เป็นมรดกทางภูมิปัญญาที่สืบสานกันมาจากรุ่นสู่รุ่น ลวดลายที่ปรากฏและเส้นไหมที่ถักทอมีความบรรจงตามฉบับของชาวอีสาน ยามว่างจากงานหว่านไถหรือทำงานบ้าน ผู้หญิงชาวอีสานจะทอผ้าไหมผ้าฝ้ายเป็นงานประจำ แม้ว่าปัจจุบันจะมีเทคโนโลยีการทอผ้าที่ทันสมัย แต่ผ้าทอที่ถักร้อยด้วยมือย่อมมีคุณค่าเพราะมาจากความเพียร สำหรับลวดลายบนผ้านอกจากลายสร้อยดอกหมากที่เป็นลายประจำจังหวัดมหาสารคามแล้ว ยังมีลายสร้างสรรค์ขึ้นด้วยภูมิปัญญาที่นำขึ้นชมและแสดงอัตลักษณ์ของชุมชนอย่างชัดเจน มีการอนุรักษ์ลวดลายดั้งเดิมที่ตกทอดจากรุ่นสู่รุ่น ตลอดจนมีการปรับเปลี่ยนลวดลายตามสมัยนิยม จึงถือว่าเป็นชุมชนที่ปรับวิถีให้เข้ากับสมัยใหม่แต่ยังรักษาไว้ซึ่งมรดกทางวัฒนธรรม

ด้านอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมตำบลบัวมาศสามารถส่งเสริมและนำมาเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจได้ ตามแนวทางต่อไปนี้ 1. นำประวัติศาสตร์ชุมชนมาเป็นจุดเริ่มต้นในการพัฒนา 2. สร้างความเข้มแข็งของชุมชนในการอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่น 3. ส่งเสริมให้ลูกหลานในชุมชนได้ตระหนักและเห็นคุณค่าของภูมิปัญญาชาวบ้าน และภูมิใจในอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม 4. ส่งเสริมการสร้างรายได้จากภูมิปัญญา 5. ใช้ภูมิปัญญาดั้งเดิมผสมผสานกับองค์ความรู้สมัยใหม่เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มให้แก่ผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น 6. พัฒนาผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นให้โดดเด่นและแตกต่างจากชุมชนอื่น 7. สร้างองค์ความรู้ด้านการตลาดและการท่องเที่ยวให้กับชุมชน

ด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นตำบลบัวมาศ อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม มีแนวทาง ดังนี้ 1. การพัฒนาศักยภาพของชุมชนด้านการสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น 2. การสร้างสัญลักษณ์แห่งวัฒนธรรมผ่านผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น 3. การให้ความรู้ในเรื่องของการออกแบบผลิตภัณฑ์ ความคิดสร้างสรรค์ และการเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ให้แก่กลุ่มอาชีพ 4. การแปรรูปผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น

ผลการวิจัยแสดงให้เห็นว่าชุมชนดังกล่าวมีความต้องการให้ภาครัฐ ภาคเอกชน หรือผู้ที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญให้การส่งเสริมและสนับสนุน คนในชุมชนควรได้รับการอบรม แลกเปลี่ยนและเรียนรู้ร่วมกับวิทยากรจากภายนอกเพื่อทำความเข้าใจและสร้างการรับรู้ในอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชุมชนอันจะนำไปสู่การพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้เป็นที่รู้จักแพร่หลายมากขึ้น ควรจัดหาแหล่งจำหน่ายสินค้า ควรส่งเสริมให้ชาวบ้านรวมกลุ่มกันและสร้างความเข้มแข็งในการพัฒนาสู่อาชีพเพื่อสร้างรายได้หลักของชุมชน แม้จะมีการแบ่งกลุ่มผลิตภัณฑ์ที่โดดเด่นตามหมู่บ้านต่าง ๆ ในตำบลบัวมาศ แต่ควรจะมีศูนย์การเรียนรู้ด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นของตำบลเพื่อการบริหารจัดการและการพัฒนาอย่างเป็นระบบ

งานวิจัยนี้ศึกษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่ปรากฏในผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น โดยเลือกศึกษาพื้นที่ตำบลบัวมาศ อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม ซึ่งจะแสดงถึงวัฒนธรรมที่ปรากฏในชุมชนชาวอีสานที่อาศัยตามชนบทว่ายังคงมีความเป็นตัวตนและยังสืบทอดวัฒนธรรมในอดีตไว้ งานวิจัยนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของ จำนงค์ อภัย และคณะ (2557) ซึ่งศึกษาเรื่อง รูปแบบการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ตามแนวคิดนิเวศวัฒนธรรม ของตำบลบัวมาศ อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม ผลการศึกษาแสดงให้เห็นว่าชาวบ้านตำบลบัวมาศมีวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์สืบทอดกันมาตั้งแต่อดีต เช่น วัฒนธรรมการแต่งกายด้วยผ้าซิ่น ใส่โสร่ง วัฒนธรรมการกินอาหาร แม้ว่าเริ่มจะเลือนหายไปตามการเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิประเทศ สิ่งแวดล้อม สังคม เศรษฐกิจและเทคโนโลยี แต่ยังคงรักษาประเพณีฮีตสิบสองถือปฏิบัติมาตั้งแต่อดีต เพื่อรักษาประเพณีอันดีงามให้ลูกหลานได้สืบทอดประเพณีต่อไป นอกจากนี้ยังมีภูมิปัญญาด้านอาหาร ภูมิปัญญาด้านเครื่องนุ่งห่ม เครื่องใช้ และภูมิปัญญาด้านการรักษาโรคที่สั่งสมและสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน

ผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นตำบลบัวมาศ อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคามมีจุดแข็งในเรื่องของวัตถุดิบเป็นสิ่งที่มียู่ในหมู่บ้าน มีการเพาะปลูกหรือเพาะเลี้ยงเองตามวิถีสังคมเกษตรกรรม ใช้วัตถุดิบภายนอกเท่าที่จำเป็น นอกจากนี้ยังมีภูมิหลังทางวัฒนธรรมที่นำมาถ่ายทอดผ่านผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นสื่อความหมายผ่านลวดลายและสีสัน ผลิตภัณฑ์มีความโดดเด่นเป็นเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมท้องถิ่นอย่างชัดเจน ฉายภาพชีวิตชาวอีสานผ่านอาหารการกิน ข้าวของเครื่องใช้ และเครื่องนุ่งห่ม ชาวบ้านมีความภูมิใจในผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นของตน มีทัศนคติว่าภูมิปัญญาอีสานเป็นสิ่งที่ควรรักษาไว้ไม่ควรปล่อยให้สูญหายตามวันเวลา เป็นชุมชนที่เปิดให้ผู้สนใจได้ศึกษาและเรียนรู้ อย่างไรก็ตามชาวบ้านบางกลุ่มมีความหวงแหนผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น เช่น ผ้าไหมมัดหมี่ลวดลายโบราณ โดยจะไม่ยอมจำหน่ายแต่ต้องการเก็บรักษาไว้ สำหรับจุดอ่อนคือ ชาวบ้านยังไม่มีแนวทางในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น บางคนขาดความมั่นใจในองค์ความรู้ของตนเอง เนื่องจากความเคยชินของคนในชุมชนที่ผลิตขึ้นมาเพื่อใช้ในครัวเรือนและใช้ในชีวิตประจำวัน จึงไม่มีแนวทางการประชาสัมพันธ์ ช่องทางการจำหน่าย รวมถึงวิธีการตั้งราคา คนในชุมชนยังขาดหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการให้คำปรึกษาด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์ นอกจากนี้แหล่งเรียนรู้ชุมชนที่เป็นสถานที่ที่ผู้คนในชุมชนได้

ศึกษาเรียนรู้ยังมีไม่มากนัก ชุมชนยังขาดการขยายกลุ่มพื้นที่ในการเรียนรู้ กลุ่มอาชีพยังขาดการสร้างเครือข่ายในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมชุมชน การนำเอาองค์ความรู้ต่าง ๆ ที่มีในชุมชนนำมาบูรณาการร่วมกับเครือข่ายทางธุรกิจต่างพื้นที่ เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน ส่วนโอกาสในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นนั้นผู้วิจัยเห็นว่าผู้นำชุมชน องค์กรบริหารส่วนตำบล ภาครัฐและภาคเอกชนควรให้การสนับสนุนมากขึ้น

ข้อเสนอแนะ

จากการวิจัยเรื่อง อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่ปรากฏในผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น ตำบลบัวมาศ อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม มีข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยในครั้งต่อไป ดังนี้

1. ควรศึกษาการพัฒนาศักยภาพของชุมชนด้านอาชีพผลิตภัณฑ์จากสมุนไพรตำบลบัวมาศ อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม เพื่อพัฒนาระบบเศรษฐกิจของชุมชนตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง
2. ควรศึกษาเรื่องแนวทางในการส่งเสริมและพัฒนาการแปรรูปผลิตภัณฑ์จากเสื่อกกตำบลบัวมาศ อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม
3. ควรศึกษาการพัฒนาผลิตภัณฑ์จากภูมิปัญญาท้องถิ่นตำบลบัวมาศ อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพทางการจัดการชุมชนอย่างยั่งยืน

เอกสารอ้างอิง

- งามพิศ สัตย์สงวน. (2543). *หลักมนุษยวิทยาทางวัฒนธรรม*. กรุงเทพฯ: รามการพิมพ์.
- จำนงค์ อภัย และคณะ. (2557). รูปแบบการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ตามแนวคิดนิเวศวัฒนธรรมของตำบลบัวมาศอำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม. *วารสารการวัดผลการศึกษามหาวิทยาลัยมหาสารคาม*, 20(2), น. 77-88.
- ฉวีวรรณ สินนาท. *สัมภาษณ์*. 12 กุมภาพันธ์ 2563.
- ฉลาดชาย รมิตานนท์. (2545). *พลวัตทางสังคมผ่านสายตานักวิชาการไทย*. กรุงเทพฯ: คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่และมูลนิธิผู้หญิง.
- ทัศนีย์ บัวระภา. (2553). *การสร้างความหมายของลวดลายผ้าและเอกลักษณ์ของผ้าทอพื้นบ้าน จังหวัดมหาสารคาม*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต มหาวิทยลัยมหาสารคาม).
- ธงชัย สมบูรณ์. (2549). *อัตลักษณ์ของชาติตามนโยบายการศึกษา* (รายงานการวิจัย). กรุงเทพฯ: คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- บุรินทร์ เปล่งสกุล. (2561). การพัฒนาผลิตภัณฑ์เชิงสร้างสรรค์จากภูมิปัญญา ในการใช้ทรัพยากรในพื้นที่ชุมชนรอบเขื่อนจุฬาภรณ์ กรณีศึกษา กลุ่มวิสาหกิจชุมชนแปรรูปปลาน้ำจืดแสมศรี ตำบลทุ่งลุยลาย อำเภอกอนสาร จังหวัดชัยภูมิ. *วารสารศิลปกรรมศาสตร์*, 10(2), น. 206-230.

- ประเวศ วะสี. (2545). *พลังท้องถิ่นในกระแสความเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรม ในโครงการเวทีวิชาการวัฒนธรรม สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม*. กรุงเทพฯ: องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์.
- พัฒนา กิติอาษา. (2546). *ท้องถิ่น*. สืบค้นเมื่อ 23 พฤศจิกายน 2562, จาก <http://www.epub.rbru.ac.th/pdf>.
- พัทธา สายหู. (2533). *วัฒนธรรมกับการพัฒนา*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ.
- พันธ์ มุลกวนบ้าน. *สัมภาษณ์*. 28 พฤศจิกายน 2562.
- พรรณี ดีพรม. *สัมภาษณ์*. 28 พฤศจิกายน 2562.
- ศิรินาถ ปิ่นทองพันธ์. (2546). *อัตลักษณ์*. สืบค้นเมื่อ 5 ตุลาคม 2562, จาก <http://cuir.car.chula.ac.th/handle/> ศูนย์ช่วยเหลือทางวิชาการพัฒนาชุมชนเขตที่ 1 กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย. (2547). *OTOP ภูมิปัญญาท้องถิ่นภูมิใจไทยทำ*. สระบุรี: สำนักงานคณะกรรมการอำนวยการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์แห่งชาติ.
- สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน. (2563). *เศรษฐกิจฐานราก*. สืบค้นเมื่อ 25 พฤศจิกายน 2563, จาก https://web.codir.or.th/development_project/20201125-20029.
- สวัสดิ์ แก้วแบน. (2562). *ภูมิปัญญาการทอผ้าไหมลายโบราณของชุมชนบ้านแกใหญ่ อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์*. *วารสารวิชาการ มจร บุรีรัมย์*, 4(1), น. 71-85.
- สมบุญ สิริพานิช. (2560). *การพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์จากผ้าลายสาเกตเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มแก่ชุมชน*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาสารคาม).
- เสริมศักดิ์ ขุนพล. (2558). *การศึกษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมความเชื่อของชุมชนเกาะยอ*. *วารสารปาริชาติ*, 28(3), น. 83-103.
- อานนท์ ภาคมาลี. (2555). *ปลาร้า*. สืบค้นเมื่อ 10 กุมภาพันธ์ 2563, จาก <https://www.gotoknow.org/posts/510692&usg>.
- เอกวิทย์ ณ ถกลาง. (2540). *ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาชนบท*. กรุงเทพฯ: ภูมิปัญญามูลนิธิ.
- องค์การบริหารส่วนตำบลบัวมาศ. (2562). *สภาพทั่วไปและข้อมูลพื้นฐาน*. สืบค้นเมื่อ 25 พฤศจิกายน 2563, จาก <http://www.buamas.go.th/page.php?menuid=7>.

ผู้เขียนบทความ

ดร.สุมาลี พลขุนทรัพย์ และผู้ช่วยศาสตราจารย์นวรรรัตน์ เดชพิมล อาจารย์คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม อีเมล kookkik_kb@hotmail.com
คุณนันทิญา พันธุ์โชติ อาจารย์คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยนครพนม จังหวัดนครพนม อีเมล kookkik_kb@hotmail.com